

Új historizmus felé?

Közeledünk az év végéhez (mire ez az írás megjelenik, már benne leszünk az új esztendőben), egymás után hirdetnek eredményt az építészeti pályázatokon. Ilyen *Az év homlokzata*, *Az év balatoni háza*, a *The Space for Architecture*, *A média építészeti díja*; ez utóbbi nyertes munkáit és azok tervezőit a Műpában látványos show keretében prezentálták az érdeklődőknek. Mi most egy csendesebb eseményről számolunk be. Helyszíne a FUGA Budapesti Építészeti Központ; itt adták át november derekán *Budapest Építészeti Nívódíját* két, a *dicséretet*et további négy olyan épület alkotóinak, amelyek kivitelezése 2017-ben fejeződött be. A verseny mind a tizenhét résztvevőjének képes-szöveges tablóját felvonultató kiállítás időközben bezárt, a látotakat azonban – minthogy az épületek immár részei a városnak és vele mindennapjainak – érdemes lesz újra szemügyre vennünk.

Másfél tucat épület szinte jelentéktelen az összes újdonsághoz képest; aligha adhat átfogó képet arról, ami ma Budapesten történik. A Fővárosi Önkormányzat és a Budapesti Építész Kamara közös pályázati felhívása ugyan „új értékek teremtése” és „hagyományos értékek megőrzése”, továbbá a „kisebb léptékű, rejtőzködő értékek” szorgalmazásának jegyében fogant, de semmiféle műfaji vagy más kötöttséget nem írt elő. Mivel bárki (iroda vagy tervező) szabadon pályázhatott, s zsűri vagy válogatás nem volt, az anyag spon-tán módon vall a szakma belső ér-

tékrendjéről. Ez pedig első megköze-lítésben talán még érdekesebb lehet számunkra, mint akár a legszebb/legjobb vagy annak vélt művek éré-nyeinek elemzése.

A munkák három kategóriába so-rollhatók: új épületek (10), régiek fel-újítása (5), átépítések (3). Az elsők dominálnak, de fölényük korántsem egyértelmű. A tíz között legalább há-rom olyan van: *Liget Központ* (*Sajtos Gábor*, *Virág Péter*), a *Kajak-Kenu Szövetség székháza* (*Olbert Kriszti-án*), *Háziorvosi rendelő* (*Mészáros Erzsébet*, *Szepesi János*) a Kerepesi úton, amely elavult vagy romos elő-dének teljes revitalizációjaként valósult meg. Két olyan is akad ebben a sorban (a *Közszolgálati Egyetem* új szárnya, a kőbányai *ügyfélszolgálati iroda*), amelynél a mai igények, illet-ve funkciók kielégítésének korszerű teljesítésével szinte azonos – vagy legalábbis döntő – szempont volt a régi környezetbe való illesztés. Ha ezeket a harmadik kategóriába tesz-szük, akkor már valami nagyon fel-tűnő tendencia rajzolódik ki. A történelmi örökség előtti tisztelet, sőt talán főhajtás.

Nem üres gesztusról van szó. A műemlékvédelemnek a kormány-zat által véghezvitt radikális intéz-ményi redukciója, majd legújabban államigazgatási funkcióinak szinte teljes megszüntetése után a lehető legnemesebb alkotói magatartás, hogy a budai *Hild-villát* (*Kokas László*) részleteiben is klasszicista stílusához igazítva, az 1892-es má-tyásföldi *Paulheim-villát* (*Rákos*

Tibor) egykori építőanyagaival úgy állították helyre, hogy közben a jelen komfortigényeire is figyeltek. Hasonlót mondhatunk Klebelsberg Kunó hajdani otthonának felújításáról is (*Kálmán Ernő*). Ez utóbbi kettő életető szellemi forrása az eklektika, amelynek – ma már elég világosan látjuk – nem csupán nagy egyéniségek nevezetes emlékeit és jól képzett mesteremberek belvárosi bérpalotáit köszönhetjük. A korabeli földszintes, két- vagy háromemeletes házak között is nem egy szép és hangulatos darab érdemes a fenntartásra. A Szent László téren (Lechner Ödön templomával szemközt) a vele nagyjából egyidős épületek liliputi miliójére a nagypaneles tömbök árnyékában a *X. kerületi önkormányzat ügyfélszolgálati irodájaként* vadonatúj remeklés (*Vikár András, Lukács István, Gál Árpád*) hívja fel a figyelmet, amely egy korábban bántó foghíj helyén született – szomszédaival azonos léptékben, azokétól azonban tudatosan különböző frappáns homlokzattal. Bár messze nem ilyen látványos, szintén a pozitív példák sorát gyarapítja a világvárossá fejlődő Budapest örökségének kiemelt jelentőségű emlékeként Alpár Ignác 1898-ban tervezett főreáliskolájának (ma a Rippl-Rónai utcai *Raoul Wallenberg szakgimnázium*) bővítése (*Németh Csaba, Varga Tibor, Fehér Mátyás*) tornatermet és kantint magában foglaló szárnyal, amely üvegezett homlokzatával meggyőzően illeszkedik színes téglákkal és kőfaragásokkal körített nemes környezetéhez.

Amilyen magától értetődő követelmény (volna) ma már, olyannyira tervezőt próbáló feladvány múlt és jelen

egymás eltérő karakterisztikumait kölcsönösen érvényesítő összehangolása. Erről két pályázat is tanúskodik. Pesterzsébet szívében látható az *Apor Vilmos Katolikus Főiskola* (*Jahoda Róbert, Páricsy Zoltán*), amelynek tagolt tömege egymást derékszögben metsző két régi épület (egy kétszintes öreg ház) felújításával és (egy hatvanas évekből származó iskola) újrafazonírozásával jött létre úgy, hogy hosszanti oldalához ívesen illeszkedő új szárnyat kapcsoltak. A főhomlokzat barátságos, mögötte a tantermes blokk és a kápolnát rejtő kiegészítés már némiképp egyhangúra sikeredett az egészében tartózkodó és ennek folytán majdhogynem közömbös összeállításon. Elkészülte óta rengeteg kritikát kapott a *Széll Kálmán tér* (*Fialovszky Tamás, Hönic Richárd, Súlyom Benedek*). Nem elsősorban a hetvenes évek riasztó emlékeként itt ragadt metrólejáró vaskos betonernyője miatt. Még csak nem is a zárva tartó illemhely, a nem működő óra vagy a síkos burkolat borzolta a kedélyeket. Leginkább az okozott felháborodást, hogy a több milliárdos beruházás dacára a tér még annyira sem barátságos, mint annak idején a lepukkant Moszkva tér volt. Padok ide, zöld ágyások oda, steril és sivár, vagy ahogy Dercsényi Dávid fogalmazott: „húzz itt át, szállj fel és le, de ne maradj itt” (*hvg.hu*). A kiállításon bemutatott digitális látványterv sem győz meg ennek az ellenkezőjéről.

Buda e meghatározó közlekedési csomópontját zömében ugyancsak századfordulós házak övezik, mint hogy a Krisztina körúti manírosan dekoratív Postapalota is felfogható a historizmus kései fellobbanásának.

Ennélfogva a *Palatinus-fürdő* – totális modernizmusával – szabályt erősítő kivétel a felújítások között. Bauhausi ihletésű formavilága, amely nem kevés maradandó lenyomattal büszkélkedhet Budapesten, még nem kedvenc tárgya a városvédelemnek. Az irányzat értékeinek motivációja sem erős. Egyelőre csak kevesen éreznek nosztalgiát a szikár funkcionalizmus, mondhatni, puritán minimalizmus iránt, amelynek jegyében Janáky István munkája 1937-ben megfogant. Csak elismerés illeti a fenntartót, hogy nem szorgalmazott bontást vagy átalakítást, mai igények szerinti korszerűsítésére adott megbízást. A tervezők (*Nagy Csaba, Pólus Károly, Nagy Zsolt*) pedig azért említendőek, mert nem érték be a háború utáni évtizedek olykor bárdolatlan beavatkozásainak visszabontásával az eredeti enteriőrök javára, éppenséggel téli gyógyfürdőzésre is alkalmassá tették az egykoron alapvetően szabadterei strandolásra szánt és így eleve szezonfüggő komplexumot.

Nem kevésbé tanulságos a teljes egészében új épületek funkcionális összetétele a benyújtott pályaművek között. Szálloda és családi ház egyetlenegy nem szerepel közöttük, noha a felhívásban tételesen említődnek. Kórház sem, csupán egy parányi rendelőintézet; egyetem és iskola legfeljebb (némi megszorítással) egy-egy, ami alighanem az ország nem feltétlenül épületes működésére utaló jelként is felfogható. Számuk szépen gyarapodik, még sincs az anyagban lakó-, azaz társasház, ha csak nem tekintjük annak a *Liget Központot*, amelyben az üzleteken kívül lakások is vannak. Még feltűnőbb: irodaház sem

pályázott, annak ellenére, hogy a 2007-es válság megszűntét követően valóságos irodaház-építési láz tört ki. Így aztán nem volt komoly versenytársa a *Graphisoft Park* fogadóépületének (*Sugár Péter, Ilyés-Fekete Zsuzsa, Kun Tamás*), amely már volumenével is kiemelkedik a mezőnyből. Mint ahogy másságával szűkebb környezetéből is. Az óbudai gázgyár egykori területén, annak jó néhány megmentett épülete között (már megint kísért a századforduló!), három-négy szintes méretűkhöz és téglaburkolatukhoz igazodva, ugyanakkor merőben kortárs építészeti elvek és gyakorlat alapján létesült ez a laza beépítésével egyetemi campusra emlékeztető iroda-, valóban persze tudásközpont. A Duna közeli ligetes telep high-tech kertvárosként minden bizonnyal sikerrel pályázna, ha létezne ilyen verseny, a rendszerváltás utáni periódus legnívósabb építészeti együttesének címére. A Szentendrei útról oda vezető utca torkolatában tavaly csatlakozott hozzá ez a légies üvegkalitka, amely kocka formájának áttetszőn csillámló felületeivel és vendégcsalogató kávézójával olyannyira különbözik a mögötte-mellette elhelyezkedő korábbiak vagy éppen a szintén tavalyi N épület (*Vikár András, Lukács István, Gál Árpád*) zárt és erőteljes idomaitól, hogy akaratlanul is magára irányítva a figyelmet, immár a telep virtuális főbejárataként szolgál.

E négyszintes fogadócsarnokhoz képest csak méretében szerény, mivel a maga nemében nem kevésbé szemrevaló épület a *Pitypang óvoda* (*Sajtos Gábor, Páll András, Hinterauer Márk*) a Százados úton. Utcára néző fogazott frontját mint-

ha csak a szemközti művésztelep műteremházainak kontúrjai ihlették volna; a nagy *trouvaille* persze a főnézetet alkotó oldala, teljes hosszában végigfutó fedett balkonjával az emeleten és nemkülönben védett teraszával a földszinten. Itt ugyanis akkor is levegőn lehetnek a gyerekek, ha az eső vagy a hőség miatt az udvar méretes játszóterére nem lehet vagy nem ajánlatos kivinni őket. Megint csak különlegesség – valóságos építészeti *delicatesse* – a kelenföldi pályaudvar *P+R parkoló*-jának decens – egyszerűségében is rafinált konstrukciója – *pavilonja* (Dévényi Márton, Gyürki-Kiss Pál, Dévényi Sándor), amely alól lépcső vezet mind a metró állomásához, mind a vasúti vágányokhoz. Azért hagytam ezeket az épületeket a végére, mert a pályázat anyagában a legjobb munkák között több a város nagyságrendjéhez képest eltörpülő kihívásokra adott szellemes reflexió, mint az átfogó koncepció vagy épp vizionáló jövőkép ihlette terv.

A kiállításon az is jól érzékelhető, hogy két különböző dologról van szó. Míg a Graphisoft Park a tulajdonos és cége *spontán* fejlődésének erősödésének eredményeképp fokozatosan épült ki, a Közszolgálati Egyetem új blokkja (Finta József, Szabó Tamás János, Péter Gábor) egy többlépcsős állami beruházás, a Ludovika campus *tudatos* fejlesztésének kulcselemeként létesült. Bár ez utóbbi kisebb az előbbinél, éppen az ilyen és ehhez hasonló, csak éppen ennél nagyobb léptékű urbanisztikai elképzelések jelentik a legfontosabb inspirációt-motivációt a tulajdonosoknak (legyen az magánszemély, cég vagy önkormányzat) a beruházásokhoz. Ez az

egymásrataltság nem merő spekuláció, hanem a múlt – történetesen megint csak a historizmus korának – üzenete. A kiegyezést követően, 1870-ben életre hívott Közmunkák Tanácsának, a testület megannyi előrelátó döntésének ugyanis nem kis része volt abban, hogy Budapesten mindaz az érték létrejöjjön, amelyre ma már – akár van rajta műemlékhivatali pecsét, akár nincs – vigyáznunk érdemes. Minderre annak kapcsán (is) hivatkozom, hogy a közelmúltban Fővárosi Közfejlesztések Tanácsa néven hasonló szervezet alakult, november 18-án tartotta első ülését. Miként annak idején, a tagok egyik felét a kormányzat, a másikat Budapest delegálja. Remek, de túl lelkesek azért ne legyünk: ma nagyon más (szűk keretek közé szorult) a közélet, erőtlen a társadalmi nyilvánosság, állami túlsúly uralja a médiát. Nem világos továbbá: milyen szerepet szánnak legalább a döntés-előkészítésben a szakértőknek. (Az üléseken annak idején tanácskozási joggal felruházva hallgatták meg őket.) S bár az is lényeges: képes lesz-e az FKT elődéhez hasonló színvonalon működni, sok más tényezőtől is függ (a rendelkezésre álló erőforrásoktól a döntéshozatalba bevont személyek tehetségén és felkészültségén át a politikai erőviszonyokig), hogy a főváros a maga uraként, a mostaninál izgalmasabb pályázatot produkálva, emlékezetesen dinamikus pályára álljon.

Budapest Építészeti Nívódíja, 2017. Kiállítás a FUGA Építészeti Központban, 2018. november. Szerkesztők: Bretz Annamária, Csapó Balázs, Fontana Vera.